

teménye. Válogatás Nagybecskerek, Muzslya, Szentmihály, Lukácsfalva, Erzsébetlek és Nezsény játékaiból. Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Nagybecskerek, 2021. 105 oldal)

Silling István

A MAROSSZÖG TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI MONOGRÁFIÁJA

A kötet szerzője a Délvidék egyik meghatározó jelentőségű mezorégiójával foglalkozik. A Maros, a Tisza és az Aranka által közrezárt mintegy 1500 km²-nyi terület természeti, társadalmi-gazdasági sajátosságai markánsan különböztek és különböznek a történelmi Csongrád és Csanád vármegyétől, s bizonyos elemekben a Bánság, illetve az egykori Torontál vármegye más régióitól is. A Marosszög az egykori Temesi Bánság északnyugati kapuja, melynek adottságait és a társadalom számára igénybe vehető – időben változó – természeti és humán erőforrásait, s mindezek hasznosítását Kókai Sándor e monográfiában elemezte, értékelte és összegezte. Az elmúlt évszázadokra visszatekintve, a történelmi földrajz analízis és szintetizáló kutatási módszereinek (pl. retrospektív, retrogresszív, komparatív módszer stb.) és speciális forrásainak alkalmazásával kerültek bemutatásra a természeti-táji környezet erőforrásainak évszázadokon átívelő emberi hasznosítási lehetőségei. A szerző a Marosszög környezettörténetéből az antropogén tájhasználatnak, a természeti erőforrások használatának alakulását, térszerkezetét és változásának folyamatát mutatta be. A kötet szerzője a táj- és erőforráshasználat történelmi szakaszainak segítségével e régió korabeli – a gazdasági-gazdálkodási prioritásokat előtérbe helyező – állapotának komplex feltárását és helyzetértékelését, az emberi tevékenységi formák idő- és térbeli rendszerének rekonstrukcióját végezte el. Ezen belül prioritást a természeti környezet (az agroökológiai potenciál) és a társada-

lom közötti kölcsönhatásrendszer vizsgálata kapott. A szerző a teljes fejlődésfolyamatot úgy mutatja be, hogy egy-egy történelmi időszak (vagy idősík) jelenségeit vizsgálta, történelmi földrajzi és történelmi (humán) ökológiai megközelítéssel.

A könyv egyes fejezetei alapján információkat kaphat az olvasó arról, hogy a tájpotenciál hogyan befolyásolta a mindenkori tájhasználatot és a gazdasági térszerkezetet, tágabb értelemben a lakosság megélhetését biztosító gazdasági tevékenységet. E vonatkozásban az alábbi összefüggések, régiós sajátosságok és prioritások emelhetők ki.

A Marosszög területe már a középkorban több mikrorégióra különült és szervesen beépült Magyarország – ezen belül a Délvidék – földrajzi munkamegosztásába.

A pozsareváci béke után regenerálódó marosszögi tájhasználat differenciáltsága nemcsak a geotényezőkkal, hanem a tájban élő magyar és egyéb etnikumok kultúrájával és hagyományrendszerével is összefügg. Ennek megfelelően a táj benépesülésével és gazdasági birtokbavételével meginduló kultúrtájteremtő munka eredményeit a szerző az együtt élő népek közös alkotásaként és történelmi örökségeként értékelte.

A XVIII. század és a XIX. század első évtizedei az ősi ártéri gazdálkodás térszerkezeti sajátosságait és a gazdasági egységek termelési övezeteit, tágabb értelemben a lakosság megélhetését biztosító anyagi javak és gazdasági tevékenységek specifikumait jelzik. A történelmi-geográfiai adatok és térképészeti források alapján a szerző bizonyította, hogy a Marosszög területén a gazdasági egységek sajátos termelési övezetekben, meghatározott időkeretek között gazdálkodtak az adott térben.

A szerző azt is megállapította, hogy az itt élők a XIX. század elejéig nagyobb területekre kiható, a táj jellegét megváltoztató folyószabályozási munkálatokba nem fogtak. A környezeti potenciál kihasználását jelentő komplex tevékenységi forma két alappilléren nyugodott, a külterjes szántó-

földi növénytermesztésen és a tradicionális állattenyésztésen, amelynek szerves részét képezte – évente eltérő hosszúságú időintervallumokban – az ártérhasználat is.

A hagyma és a dohány a XVIII. század végétől kiemelkedő jövedelmet biztosított a Marosszög településein élők egy részének. Adatok sokaságával bizonyította Kókai Sándor, hogy a dohány megkülönböztetett helyet foglalt el a Marosszög XVIII–XIX. századi társadalmi-gazdasági életében. A dohány gazdaságtörténeti jelentősége mellett közvetve a régió településtörténetére, s a hódoltság utáni újranépesedésére is jelentős hatást gyakorolt. A Marosszög XVIII. századi újranépesedésében és a „szögedi nemzet” ismételt térhódításában a dohánytermesztő magyar kertészek kiemelkedő szerepet játszottak. A kincstár a Marosszögben kialakult dohánytermelési rendszert ültette át a gyakorlatba a kertészsejnek létrehozásakor.

A marosszögi gazdaság egyes ágazatai a XIX. század második felében erőteljesen differenciálódtak, a társadalmi-gazdasági erőterek és szintek változatos mozaikjaira tagolva a régiót, alkalmazkodva az egységesülő térstruktúrához. Az átalakulás jellege és intenzitása évtizedekre meghatározta a régió helyét a Kárpát-medence földrajzi munkamegosztásában.

Az agrártermékek folyamatosan emelkedő árai, biztos piaci és a szállítási-feldolgozási feltételek megteremtése egyaránt azt eredményezte, hogy az extenzív növekedés rendelkezésére álló tartalékterületeket (pl. árterek, rétek és legelők, erdők stb.) is igénybe vették. A szántóterület megnövekedett (1895-re 74,9%-ot ért el), a rét és legelőterületek drasztikusan lecsökkentek (17,1% 1895-ben), a gazdálkodás strukturális átrendeződése felgyorsult, s a XIX. század második felétől

a búza- és kukoricatermesztésen alapuló monokultúras gazdálkodás irányába tolódott el a termelés. E gazdasági térszerkezetben régi-új sikernövényként erősödik meg a hagyma szerepe.

A XIX. század végére a mezőgazdaságilag hasznosított terület a Marosszög területén meghaladta a 90%-ot, míg a művelésre alkalmatlan terület – a környezetátalakító munkálatoknak köszönhetően – ötödére csökkent (3% 1895-ben), így a termelés ökológiai feltételei visszafordíthatatlanul megváltoztak, melynek tartósságát a vetéscsergő alkalmazása egyre inkább elmélyítette. A polikultúras gazdálkodás ellenére a Marosszög mezőgazdasági élete olyan mértékű fejlődésen ment keresztül, amely a XX. század elejére túllépett a gyorsan gyarapodó népesség alapvető igényeinek kielégítésén, s hazánk egyik legfontosabb árutermelő körzetévé fejlődött.

A Marosszög mindazok ellenére, hogy gazdaságtörténeti jelentőségét a növénytermesztés és -feldolgozás adta, jelentős állattartó/állattenyésztő vidéke is volt a Bánságnak, kiemelkedett a lóállomány és a sertésállomány, de a 100 katasztrális holdra jutó számosállat is rendkívül magas volt.

A gazdasági szükségszerűség által kényszerített XVIII–XIX. századi benépesítés/benépesülés sajátos formában valósult meg. A beáramló népesség a helyi és helyzeti energiák mobilizálásával rövid idő alatt fejlett kultúrtájává alakította át a Marosszög területét, egyben a spontán migrációs folyamatok és a szervezett telepítések eredményeként etnikailag is rendkívül vegyes népesség alakult ki.

A települések lakóinak megtelepülésében és életében a természeti környezet mellett kiemelkedő szerepet játszott az etnikai-nyelvi, illetve kulturális-vallási kötődés, amely nap-

jainkig meghatározza e lokális közösségek nemzeti/nemzetiségi identitását.

A Marosszög – a Bánsághoz hasonlóan – sokszínű nemzetiségi régióvá vált, ahol a magyarság is sajátos etnikai térszerkezetet (pl. tömbök, szigetek, csoportok, szórványok, kontaktzónák stb.) alkotott, azonban az egyetlen olyan régiója volt a Bánságnak, ahol relatív többségben élt, vallásilag pedig római katolikus-ortodox térszerkeztúra alakult ki, római katolikus dominanciával.

A Marosszög területére nem csak magyarok telepedtek be, de nagyságát és arányait tekintve, mind a szerb, mind a német, mind a bolgár és román betelepülés/betelepítés kisebb jelentőségű volt, azaz alapvetően magyar–szerb etnikai térszerkeztúra alakult ki.

A Marosszög népességváltási tendenciáit az 1850-es évekig a szervezett telepítések – elsősorban a dohánykertész magyarok és a belső bánsági németek – határozták meg. Az 1850-es évektől az első világháború végéig a spontán asszimilációs és migrációs folyamatok, illetve a természetes szaporodás összetevőinek dominanciái jellemezték, ezeket a belső társadalmi-gazdasági törvényszerűségek határozták meg.

A marosszögi települések XVIII. századi alaprajzában is jól kirajzolódik a domborzati és vízföldrajzi tényezők hatása, azonban az 1780. évi bánsági urbárium megvalósítása együtt járt a szabályos település-alaprajzok kialakításával is.

A Marosszög külterületi népessége is egyedi – alföldi viszonylatban mindenképpen –, annyiban, hogy itt a népesség háromnegyed része majorokban élt és e lakosok hetven százaléka magyar anyanyelvű volt.

A dualizmus kori társadalmi-gazdasági fejlődés eredményeként a Marosszög a környező – homogén magyar anyanyelvű – nagy- és középvárosok (Szeged, Makó, Zenta) hinterlandjává vált.

A Marosszög területén átvezető Szeged–Temesvár közötti főútvonal többször változott nem csak futásirányát, hanem közlekedési-szállítási infrastruktúra tekintetében

is a XVIII–XIX. század folyamán, de a régió mint az anyagi és szellemi javak áramlási kapuja mindig is kitüntetett helyzetben volt.

A régió több évszázados közlekedéshálózati jelentőségét 1920-ig megőrizte, melyet jól mutat, hogy a folyami hidépítések „hőskorában” több olyan technikai újítást is alkalmaztak, mely országosan is egyedülálló és különleges volt.

A feldolgozás során szerkesztett ábrák, térképvázlatok és táblázatok szervesen kiegészítik a szöveges leírást, információtartalmuk azzal egyenértékű vagy azon túlmutató. Az önálló tájegységrészek, vagy egy-egy lokális tér múltbeli állapotát rekonstruáló fejezetek olyan mikrotörténeti alkotások, amelyeket a honi történettudomány egyre jobban értékkel és beépít a makrofolyamatokat tárgyaló művekbe.

E monográfia szerves részét képezi a *Függelék*, amely arról is szól, hogy a trianoni békeszerződés által megrajzolt és a helyszínen pontosított és kitűzött országhatárok a népesség etnikai összetételére ugyanúgy nem voltak tekintettel, mint a természeti tényezőkre sem, azaz tájegységeket, településrészeket (pl. Gyála, Óbék, Kiszombor, Porgány stb.) vágta szét. A vonalas infrastruktúra által biztosított gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok torzultak, Szeged déli társadalmi-gazdasági hinterlandját lemetszették és szétszabdalták az utódállamok gyakran egymással is szöges ellentétben álló érdekeinek megfelelően. E felosztás ellentétes volt a nagyhatalmi tervekkel, az etnikai-vallási térszerkezettel és megoszlással is, napjainkig fenntartva az országhatár mentiség térsziszofréniáját, melynek eredményeként halmozottan hátrányos helyzetű régióvá vált.

A *Marosszög történeti földrajza* olyan önálló szellemi alkotás, amely több tudományterület együttes eredményeit szintetizálja. E szintézis magában foglalja a különböző települések, népcsoportok és épített környezeti értékek leíró, statisztikai, történeti bemutatását éppúgy, mint a városok, falvak és puszták benépesülését, ahol

népek, nyelvek, vallások, s ezekre alapozott népszokások sokszínűsége jellemezte a mindennapi életet. E könyv azonban több mint hagyományos tájrekonstrukció vagy táj- és népismertető monográfia, a szerző a Marosszög szülötte, s a Szülőföld iránt érzett szeretete, az elődök benne élő tisztelete – reményei és szándékai szerint – a mű szellemiségéből is jól érzékelhető. A maroszsögi emberek értékteremtő munkájának, a helyi társadalomnak és a sajátos természeti környezetnek térben és időben változó történeti folyamatait feltáró munka azonban nemcsak a szűkebben értelmezett regionális történeti földrajz tárgykörére terjed ki, ezen túlmenően környezet-, táj-, társadalom-, település- és gazdaságtörténet is.

E monográfia nemcsak a tudományos szakembereknek (pl. helytörténészek, geográfusok, gazdaságtörténészek, ökológusok stb.) lehet értékes, hanem például a lokálpatriótáknak, illetve a korabeli társadalom és gazdaság iránt érdeklődőknek is tartalmazhat értékes adatokat és információkat. *A Marosszög történeti földrajzával* foglalkozó monográfia – a szerző reményei szerint – jelentősen gazdagítja hazánk táj-, nép- és gazdaságtörténetét, erősíti nemzeti identitásunkat, honszeretetünket és lokális kötődésünket is.

(*Kókai Sándor*: *A Marosszög történeti földrajza, 1718–1918*. A táj- és erőforrás-használat változása a 18. század elejétől a 20. század elejéig. MTA Társadalomföldrajzi Tudományos Bizottság Történeti Földrajzi Albizottsága, Nyíregyháza–Kiszombor, 2021. 296 oldal)

Bányászné Kristóf Andrea

FUTBALLKÖNYV KUNSZENTMIKLÓSRÓL

2021 nyarán újabb, most éppen sporttörténeti művel jelentkezett Balogh Mihály helytörténész, könyvtáros tanár, ezúttal is társszerzővel, Dobos Józseffel, akiről ezt

írja: „*Egykori tanárom, majd edzőm és játékosársam, utóbb kollégám [volt] a pedagógus pályán...*” (A *Honismeret* 2012. 6. számában már olvashattunk Balogh *A költő és a város – Petőfi Sándor Kunszentmiklóson* című munkájáról, míg egy évvel később a 4. számban a *Kettős kötésben – Tiszteletkötet Balogh Mihály 70. születésnapjára* című könyvről.)

A recenzius kénytelen bevallani, hogy a kötet minden részletét képtelen lesz kibontani, megelégszik azzal, hogy a fontosabb témákra utal és felkelti iránta az érdeklődést.

A könyv műfaja *futballkrónika*, a XX. század futballkrónikája, 1911-től 2000-ig kísérli meg felvázolni a nagyközség (majd város) futballtörténetét, elmesélni a hősi tetteket, a kudarcokat, bemutatni az edzőket, a nagy játékosokat, felidézni az emlékezetes vagy mókás epizódokat, a jelentősebb támogatókat és lelkes szurkolókat, akik nélkül nem képzelhető el egy labdarúgó-mérkőzés. 1922-ben volt az első dokumentált meccs, majd a harmincas években jöttek a híres csapat, a Vörös Ördögök sikerei. Majd hullámhegyek és hullámvölgyek után a 2000-es évek, amikor a felnőtt futball meg is szűnik, de feléled a gyermekfoci – lehetőségként és a jövő zálogaként. (Közben persze megjelennek azok a távoli évek, közte a helyi „*aranycsapat*” éve is, amikor a futball még egész mást jelentett a közösség számára, mint ma...)

A kötet rövid idő alatt, csapatmunkában született, de évtizedek gyűjtőmunkáját tükrözi. A két szerző mellett az egykori (gyermek) szurkoló, id. Naszvadi György emlékezése is bekerült a kötetbe, de nem hagyható ki a sorból az előszót jegyző Nagy Péter agrármérnök, a Gyermekfoci Egyesület elnöke, a bevezetés írója, Tihany Viktor tévés szerkesztő-riporter (*Igaz mesék az Epreskertből*) és a kötet rajzainak készítője, a *Korcsmáros Pál-díjas* Fazekas Attila sem. Meg kell említeni Boros Ignác fodrászmestert is, aki Dobos Józsefnek volt segítségére jelentős szóbeli forrásként a régmúltra